

OLIV TA'LIM MUASSASALARI UCHUN DUAL TA'LIMNING AFZALLIKLARI

Karimov Muzaffar Abdumalik o'g'li

Andijon davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi,
i.f.f.d (PhD)., dotsent

E-mail: karimov8993@umail.uz

Annotatsiya

Ushbu maqolada Oliy ta'lim muassasalari uchun dual ta'limning afzalliklari tadqiq etilib, oliy ta'lim tizimida dual ta'limni innovatsion joriy qilish masalalari va uni amaliyotga joriy qilish masalalari ko'rilgan. Shuningdek, Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish sxemasi berilgan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, dual ta'lim, amaliyotdan nazariyaga, shartnoma, ish beruvchi, model.

Аннотация

В данной статье исследуются преимущества дуального обучения для высших образовательных учреждений, а также рассматриваются вопросы инновационного внедрения дуального образования в систему высшего образования и его практической реализации. Кроме того, представлена схема организации дуального образования в системе высшего образования.

Ключевые слова: высшее образование, дуальное обучение, от практики к теории, контракт, работодатель, модель.

Abstract

This article explores the advantages of dual education for higher education institutions and addresses issues related to the innovative implementation of dual education within the higher education system, as well as its practical application. Additionally, the paper presents a scheme for organizing dual education in higher education institutions.

Keywords: higher education, dual education, from practice to theory, contract, employer, model.

KIRISH

Ta'lim jarayonidagi qo'shimcha topshiriqlarga qaramay, o'qituvchilarning fikrlari ijobiy. Eng ko'p aytib o'tilgan uchta afzallik: talabalarga motivatsion ta'sir; oliy ta'lim muassasasiga ko'proq ilmiy-tadqiqot ishlarini olib kelishi mumkin bo'lgan korxonalar bilan muntazam jonli hamkorlik; va ijtimoiy xabardorlikni, tan olinishini va ushbu turdagi ta'limga ijtimoiy munosabatlar qiymati kabi qiziqishlarni oshiradi.

Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-mart 163-son "Professional ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari haqida"gi Qarorida 2021/2022 o'quv yilidan boshlab professional ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish belgilab qo'yilgan. Ushbu qonun ilovasi bilan tasdiqlangan Nizomda dual ta'limni tashkil etish va uning bosqichlari; dual ta'limda o'quv jarayoni va ishlab chiqarish amaliyotini olib borish tartibi; dual ta'lim ishtirokchilarining vazifalari, huquq va majburiyatlarini belgilangan. Dual ta'limdagi eng muhim holat o'quvchilar haftada kamida ikki kun

professional ta'lim muassasalaridagi o'quv jarayonlarida ishtirok etishlarini va qolgan ish kunlarida tegishli tashkilotlarda amaliy mashg'ulotlar bilan birga mehnat faoliyati olib borishlari hisoblanadi.

Mavzuga doir tadqiqot ishining maqsadi mamlakatimizdagi oliy ta'lim muassasalari uchun dual ta'limning afzalliklarini yuzaga chiqarish bo'yicha taklif va tavsiyalarni shakllantirishdan iborat.

Mavzuni yoritishdagi tadqiqot vazifalarini quyidagilar tashkil etadi:

- Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etishning huquqiy asoslarini yoritish.
- Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni innovatsion joriy qilish masalalarini yoritish.
- Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni amaliyotga joriy qilish masalalarini yoritish.
- Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish sxemasini shakllantirish va boshqa bir qator vazifalar qo'yilgan.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mamlakatimizda ta'lim sohasi qadimdan o'rganilib kelinmoqda. Xususan, oxirgi paytlarda ta'lim xizmatlari sifati va samaradorligini oshirishga oid masalalari bilan bir qator iqtisodchi olimlar ilmiy-tadqiqot ishlarini olib bormoqdalar. Bular jumlasiga Sh.N.Zaynutdinov, N.M.Rasulov, A.Sh.Bekmurodov, Z.A.Baltasheva, Sh.I. Otajonov, I.Yu.Umarov, I.H.Boboyev, D.N.Saidova, O.Sh.Ismailov, I.U.Ibragimov, B.A.Sersenbayev, G.Sh.Xankeldiyeva, U.N.Sadullayev, O.Dj.Djurabayev, M.A.Masharipova¹ kabilarni kiritish mumkin. Ammo ushbu olimlar asarlarida dual ta'lim masalasi deyarli o'rganilmagan. Faqat oxirgi paytlarda bu borada ayrim fikrlar A.Aranjiyev, A.Avliyakov, N.A.Muslimov, D.Ro'ziyeva, L.Abduazimova kabilar tomonidan turli gazeta maqolalarida, uslubiy ishlarda aytilmoqda. Ammo yirik tadqiqot ishlari olib borilmagan va ular ilmiy jihatdan yoritilmagan. Bundan ham ko'rinib turibdiki, mazkur masala bo'yicha tegishli o'rganishlarni o'tkazish va tavsiyalar ishlab chiqish o'ta dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

¹ Rasulov N.M., Zaynutdinov Sh.N. Инновацион менеджмент (дарслик). –Т.: “Инновацион ривожланиш нашриёт-матба уйи”, 2020. -540 б.; Бекмуратов А.Ш. Эффективность маркетинга средств производства. Автореф. дисс. док. экон. наук. - Т., 1993.; Rasulov N.M. Корпоратив тузилмаларда инновацион жараёнларни стратегик бошқариш услубини такомиллаштириш: иқтисодий фанлари доктори (DSc) дисс. автореф. –Т., 2021, -81 б.; Ханкелдиева Г.Ш. Иқтисодийни модернизациялаш шароитида корпорацияларни бошқаришнинг илмий-методологик асослари: иқтисодий фанлари доктори (DSc) дисс. автореф. –Т., 2018, -70 б.; Бобоев И.Х. Маҳаллийлаштириш асосида рақобатбардош маҳсулотлар ишлаб чиқариш страте-гиясини шакллантириш (Ўзбекистон Республикаси озиқ-овқат саноати тармоқлари мисолида): Иқт. фан. ном. дис... автореф. –Т.: ЎзРФАИИ, 2008, 22-б.; Отажонов Ш.И. Инновация фаолияти инфратузилмасини бошқаришнинг ташкилий-иқтисодий механизмлари самарадорлигини ошириш: иқтисодий фанлари доктори дисс. авторефер. (DSc). –Т.: ТДИУ, 2018., 95 б.; Балтасева З.А. Қорақалпоғистон Республикасида озиқ-овқат саноатини ривожлантиришнинг маркетинг стратегияларини ишлаб чиқиш. И.ф.н. илм. дар. олиш учун дисс. -Т.: 2012. –32 б.; Исмаилов О.Ш. Развитие пищевой промышленности Узбекистана на инновационной основе. // Экономика региона. 2010. №3. –С. 245-249; Umarov I.Yu. Озиқ-овқат саноатида тадбиркорликни ривожлантиришнинг иқтисодий механизмини такомиллаштириш. Монография. –Андижон, 2021. –206 б.; Saidova D.N., Rustomova I.B., Tursoyev Sh.A. «Аграр сисёт ва озиқ-овқат хавфсизлиги». –Т.: Ўқув қўлланмаси. «Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси Асосий кутубхонаси» босмахонаси нашриёти, 2016. 12-б.; Ибрагимов И.У. Иқтисодийни модернизациялаш шароитида тадбиркорлик фаолиятини бошқаришнинг ташкилий-иқтисодий механизмини такомиллаштириш (Наманган вилояти мисолида): иқт.фан.фал.док.(PhD) автореф.–Т.: 2019, 15 б.; Серсенбаев Б.А. Балиқчилик соҳаси ривожланишини маркетинг ёндашувлари асосида такомиллаштириш (Қорақалпоғистон Республикаси мисолида): иқт.фан. фал.док.(PhD) автореф.–Нукус: 2021, 55 б.; Джурабоев О.Дж. Асарларчилик хўжалиklarини бошқаришнинг ташкилий-иқтисодий механизмлари: иқт.фан. фал.док.(PhD) автореф.–Т.: 2020, 54 б.; Садуллаев У.Н. Гўшт ва сут етиштириш соҳасини модернизациялашни рағбатлантиришнинг асосий йўналишлари. иқт.фан. фал.док.(PhD) автореф.–Т.: 2020, 52 б.; Машарипова М.А. Хизмат кўрсатиш тармоқларида кичик бизнесни ривожлантиришнинг ташкилий-иқтисодий механизмларини такомиллаштириш: иқт.фан.фал.док.(PhD) автореф.–Самарканд: 2020, 60 б.

METODOLOGIYA

O'qituvchilarning ta'kidlashicha, dual ta'limdagi eng yaxshi narsa talabalar o'zlarining dual ta'limda hamkor korxonasida olgan amaliy bilimlari ularga o'quv dasturining ahamiyatini tushunishda ko'p yordam beradi. Bu tushunish ajoyib motivatsion vositadir, talabalar o'rganishga ko'proq harakat qilishadi, chunki ular turli mavzularning foydaliligini tushunishadi. Dual talabalar an'anaviy talabalarga nisbatan ko'proq ijodiy bo'lishi tez-tez ta'kidlanadi, chunki ular korxonada ko'plab qo'shimcha bilimlarni oladilar, bu esa oliy ta'lim muassasasida olgan bilimlarini to'ldiradi. Talabalar o'zlarining korxonada tajribasi haqida taqdimotlari tufayli, ular o'zlarining ta'lim muassasalariga eng so'nggi amaliyotni olib kelishadi, bu hatto o'qituvchilar uchun ham juda foydali tajribadir.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'qituvchilarning bildirgan asosiy tashvishlari shundaki, dual ta'lim shaklidagi talabalar, ayniqsa imtihon davrida qo'shimcha yuklamalari ko'payish xavotiri bo'ldi, chunki ular ishlashlari va imtihonlarga parallel ravishda tayyorlanishlari kerak bo'ladi.

Yuqorida ta'kidlanganlardan kelib chiqib, dual ta'lim modelida ishlab chiqarish bilan uzviy bog'liqlik bu modelning muhim komponenti hisoblanadi va u quyidagilarni amalga oshishiga imkoniyat yaratadi:

- Bitiruvchilar tomonidan professional kompetensiyalarni o'zlashtirishi.
- Faol hayot pozitsiyasining shakllanishi.
- Mahsuldor mehnatga layoqatli shaxsiy mas'uliyatning o'rnatilishi.
- Bitiruvchilarning ishga joylashishining yuqori foizligi.
- Bilimlarni egallashdagi yuqori motivatsiya.
- "Amaliyotdan nazariyaga" tamoyili, talaba yanada ko'p ishlab chiqarish jarayoni bilan ishlaydi.
- Mutaxassislar tayyorlash sifatini ish beruvchilarning o'zi baholashi amalga oshadi.
- O'qituvchilar tomonidan ishlab chiqarishdagi barcha yangiliklarni egallashi.
- Byudjetga tushadigan yukni kamaytirilish.

Dual o'qitish tizimi barcha ishtirokchilar (korxonada, ishchilar, davlat)ning qiziqishiga javob beradi. Korxonada uchun – bu o'zi uchun kadrlarni aynan "buyurtma asosida" bajarish imkoniyati, ularni o'zlarining barcha talabalariga javob berishini ta'minlash, ishchilarni izlash va tanlashda, ularni qayta o'qitish va moslashishga oid xarajatlarni tejash. Bundan tashqari eng yaxshi o'qituvchilarni tanlash imkoniyati, chunki ta'lim jarayonida ularning kuchli va kuchsiz tomonlari ochiq-oydin ko'rinib qoladi. Yosh kishilar uchun dual ta'lim – ancha oldin mustaqillikka erishish va kattalar hayotiga moslashish uchun ajoyib imkoniyatdir.

Dual o'qitish tizimi kadrlarning shaxsiy karyerasini boshqarish uchun ajoyib imkon beradi. Uning doirasida ta'lim muntazam ravishda oshib boradi. Birorta ham o'rta professional ta'lim, dual ta'lim kabi, ishlab chiqarish ichida bunday bilim berishga qodir emas, bu uni muvaffaqiyatli karyera yo'lidagi muhim qadamga

aylantiradi. O‘z navbatida bunday yondashuv o‘quvchilarni o‘qishga motivini oshiradi, ya’ni, o‘qish “xo‘ja ko‘rsinga” bo‘lmaydi.

Oliy ta’lim tizimida dual ta’limni innovatsion joriy qilish masalalari va uni amaliyotga joriy qilish murakkab jarayondir. Ko‘p ishlarni qonunchilik darajasida qilish kerak bo‘ladi, jumladan, dual ta’lim doirasida korxonalarini mas’uliyatlarini mustahkamlab, rasmiylashtirish kerak bo‘ladi, o‘quv muassasalariga ish beruvchilar bilan birgalikda o‘quv reja, dasturlarni ishlab chiqishda maksimal mustaqillikni berish kerak. Har bir o‘quv muassasasi uchun dual ta’lim kiritilayotgan tayanch muassasa va mutaxassislikni belgilash kerak.

Mamlakatimiz oliy ta’lim tizimida dual ta’limni samarali tashkil etish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-mart 163-son “Professional ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish chora-tadbirlari haqida”¹gi Qarori qabul qilingan. Ushbu qarorda oliy ta’limda dual ta’limni tashkil etish va samarali natija erishish bo‘yicha bir qancha vazifalar belgilangan. Dual ta’limni tashkil etishga va uni boshqaruvini optimallashtirish borasida hukumatimiz tomonidan ta’lim islohotlarida alohida e’tibor qaratilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-yanvar 14-son “Oliy ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorining ilovasi: Oliy ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish tartibi to‘g‘risida “Nizom”²da dual ta’limning maqsadi va asosiy vazifalari, dual ta’limni tashkil etish tartibi, "kasb egasi" dual ta’lim tizimini tashkil etish, korxonalar, oliy ta’lim tashkiloti va talabalarning dual ta’lim tizimini tashkil etish bo‘yicha vazifalari, huquqlari hamda majburiyatlari, oliy ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish sxemasi berilgan (1-jadval).

1-jadval.

Oliy ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish sxemasi³

Bosqichlar	Subyektlar	Tadbirlar	Muddatlar
1-bosqich	Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari	1. Dual ta’lim tashkil etiladigan korxonalar va oliy ta’lim tashkilotlari bo‘yicha takliflar tayyorlaydi. 2. Takliflarni Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligiga hamda Savdo-sanoat palatasiga kiritadi.	Har yili 1-fevralga qadar
2-bosqich	Savdo-sanoat palatasi, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari	Dual ta’lim shaklida talabalarni qabul qiladigan korxonalar imkoniyatlarini o‘rganadi va dual ta’lim tashkil qilinadigan korxonalar ro‘yxatini e’lon qiladi	Har yili 1-iyungacha qadar

¹ O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-mart 163-son “Professional ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish chora-tadbirlari haqida”gi Qarori // <https://lex.uz/ru/docs/5346217>

² O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-yanvar 14-son “Oliy ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarorining ilovasi: Oliy ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish tartibi to‘g‘risida “Nizom” // <https://nrm.uz/contentf?doc=770873>

³ Oliy ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish tartibi to‘g‘risidagi nizomga 1-ilova

Bosqichlar	Subyektlar	Tadbirlar	Muddatlar
3-bosqich	Oliy ta'lim tashkilotlari, korxonalar	Dual ta'lim dasturlarini ishlab chiqadi.	Uquv jarayoni boshlanishidan kamida bir oy oldin
4-bosqich	Oliy ta'lim tashkilotlari	Oliy ta'lim tashkilotlarida dual ta'limning nazariy qismini tashkil etadi.	Har yili sentyabr oyining birinchi haftasidan boshlab
5-bosqich	Oliy ta'lim tashkilotlari, korxonalar va talabalar	Dual ta'limni amalga oshirish bo'yicha uch tomonlama shartnoma tuzadi.	Har yili 1-sentyabrga qadar
6-bosqich	Korxonalar	1. Dual ta'limning amaliy qismini korxonada tashkil etadi. 2. Talabaga qonunchilik hujjatlariga muvofiq ish haqi to'laydi.	Uquv yili mobaynida
7-bosqich	Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi, Savdo-sanoat palatasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari	1. Dual ta'lim jarayonini muvofiqlashtiradi. 2. Dual ta'lim tashkil qilingan korxonalarda talabalar uchun yaratilgan shart-sharoitlar doimiy monitoringini yuritadi.	O'quv yili mobaynida

Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish sxemasidan ko'rinib turibdiki, dual ta'limni tashkil etish 7 bosqichda amalga oshiriladi. Tashkil etishda OTM va hamkor korxonalar, tashkilotlarning subyekt sifatidagi ishtiroki hamda vazifalari belgilangan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bugungi innovatsion iqtisodiyot sharoitida shiddatli raqobat muhitini hisobga olgan holda ta'lim tizimida ham xususiy sektorni rolini oshirish amaliyoti jadallashib bormoqda. Maktabgacha ta'lim, boshlang'ich va umumiy o'rta ta'lim, professional ta'lim tashkilotlari hamla oliy ta'lim tizimida davlat va nodavlat ta'lim muassasalari kabi raqobatlashuvchi tashkilotlarining ko'payishi ta'lim tizimida sog'lom raqobatni shakllanishiga xizmat qiladi. Bunday jarayonlar tizimda sifatni oshirishga, raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga, intellektual darajasi bugungi kun talablariga javob bera oladigan mutaxassislar tayyorlashga asosiy turtki bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-mart 163-son "Professional ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari haqida"gi Qarori // <https://lex.uz/ru/docs/5346217>

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-yanvar 14-son “Oliy ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarorining ilovasi: Oliy ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish tartibi to‘g‘risida “Nizom” <https://nrm.uz/contentf?doc=770873>

3. Таълим тизимида дуал таълимни ташкил этиш тартиби тўғрисида “Низом”

4. Ostrom E. Governing the commons: the evolution of institutions for collective action / Cambridge University Press, 1990. 302 p; W B. Networks in the global village life in contemporary communities/ Westview Press, 2009. -416 p.

5. Д.Норт Институты, институциональные изменения и функционирование экономики/ — М.Фонд экономической книги «Начала», 2017.-180 с.

6. Уваров А.Ю. Структура ИКТ-компетентности учителей и требования к их подготовке: рекомендации Юнеско. Версия 2.0. А.Ю Уваров // Информатика и образование. 2023. №1. –С.26-40.

7. <https://lex.uz/ru/docs/5346217>

8. <https://nrm.uz/contentf?doc=770873>

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir: Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri: Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri: Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhah: Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar: Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, iyun, 6-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710. ГОСТ 7.56-2002** " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**